

Когнітивна семантика та полісемія дієслівного предиката *верить* (на матеріалі контекстів релігійного та буденного дискурсів)

Олександра Поветкіна

*аспірантка кафедри слов'янської філології
філологічного факультету*

*Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(майдан Свободи, 4, Харків, 61022, Україна);*

e-mail: povietkina@gmail.com; https://orcid.org/0000-0002-1289-3964

Стаття присвячена вивченню полісемії дієслівного предиката *верить* у когнітивно-дискурсивній методології. Актуальність вивчення полісемії дієслівного предикату *верить* у когнітивно-дискурсивній методології зумовлена нерелевантністю традиційного підходу, неможливістю описати механізми розвитку значень слова як метафоричне, чи метонімічне, чи функціональне перенесення, також необхідністю осмислити та пояснити протиріччя в семантиці дієслівного предиката, що виникає у контекстах різних дискурсів.

Унаслідок проведеного аналізу була визначена система параметрів, які становлять єдиний аналітичний апарат когнітивно-дискурсивної методології. На підставі аналізу було експліковано когнітивні ознаки, в яких, на наш погляд, втілено гештальт-сценарій релігійного концептуального простору Віри, визначено внутрішню форму концепту Віра, яка виступає когнітивним сценарієм та індукує всі контекстні значення дієслівного предиката *верить*; складено типологію контекстів вживання дієслова та диференційовано кілька його значень.

Предметом нашої уваги стали змістовні відмінності між контекстами релігійного дискурсу (*верю в Бога*) та буденного (*я верю в тебе/ прогресс компьютерной техники*). Використання термінів гештальт, фон-фігура, фокусування-дефокусування дало змогу зіставити семантику дієслівного предиката у контекстах релігійного та буденного дискурсів, а також простежити розподіл уваги в семантико-синтаксичній організації різних контекстів та гру когнітивного фокусу на концептуальному рівні (гештальт-сценарій). Фокусування уваги співрозмовника на затребуваних у ході релігійної/буденної комунікації сенсах, а також затемнення фонових ознак забезпечує полісемію дієслівного предиката *верить*.

Ключові слова: когнітивна семантика, полісемія, внутрішня форма, Віра, гештальт-сценарій, фон, фігура

Дослідження українських лінгвістів демонструють успішність застосування когнітивно-дискурсивного підходу до аналізу когнітивної семантики слова та полісемії [8; 9; 10; 11]. Актуальність вивчення полісемії дієслівного предикату *верить* у когнітивно-дискурсивній методології зумовлена, по-перше, нерелевантністю традиційного підходу, неможливістю описати механізми розвитку значень слова як метафоричне, чи метонімічне, чи функціональне перенесення; по-друге, необхідністю осмислити та пояснити протиріччя в семантиці дієслівного предиката, що виникає у контекстах різних дискурсів.

Мета дослідження полягає в тому, щоб проаналізувати когнітивну семантику та полісемію дієслівного предиката *верить*. Реалізація поставленої мети передбачає розв'язання таких завдань: 1) визначити внутрішню форму концепту Віра, яка, на наш погляд, виконує роль когнітивного сценарію, котрий індукує всі сучасні контекстні значення дієслова *верить*; 2) представити типологію контекстів дієслівного предиката з урахуванням семантики іменника, який заповнює валентність об'єкта-каузатора (*верить в кого/во что*); 3) продемонструвати смислово залежність

контекстного значення дієслівного слова від семантики дискурсивного контексту; визначити цю залежність у термінах *гештальт, фокус, фон-фігура*. Об'єктом дослідження є різні контекстні значення *верить*, які, з нашої точки зору, виникають під впливом семантики широкого дискурсивного контексту і в яких відбиті результати конструювання специфічних відносин між мовцем і об'єктом-каузатором віри.

Когнітивно-дискурсивна методологія є основою нашого дослідження. Вона базується на ідеях когнітивної семантики та виходить з уявлення про те, що значення мовних одиниць формуються суб'єктом у результаті процесу пізнання світу, на підставі всіх знань та досвіду [1, с. 13]. Когнітивна семантика слова є повторюваною структурою когнітивних процесів, в якій відображені шаблони розуміння і мислення [8, с. 39]

У контексті завдань нашого дослідження особливої значущості набуває поняття *конструювання*, запропоноване Р. Ленекером, оскільки полісемантичне дієслово *верить* виступає засобом прагматичного конструювання особливих відносин між партнерами з комунікативної ситуації. Конструювання пов'язане з розумінням мови як когнітивної діяльності, що забезпечує творчий процес у ході породження та інтерпретації мовних

засобів. В межах нашого дослідження важливо, що результатом конструювання можуть бути не тільки образи конкретних референтів, а й компоненти комунікативних ситуацій, такі як адресант, адресат та відносини між ними [2, с. 27].

На думку когнітологів, мовні значення формуються на підставі когнітивного моделювання результатів пізнання, а категоризація світу та мови здійснюється за допомогою когнітивних моделей. При цьому, виходячи з ідеї гештальтпсихології про цілісність сприйняття, модельовані людською свідомістю структури, образи та форми є цілісними у функціональному відношенні [3, с. 185–186]. Гештальт як цілісність завжди сприймається *фігурою*, тобто якоюсь виділеною областю на безперервному і дифузному континуумі *фону*, що не має чітких меж. Саме за таким принципом будується мовне значення. При цьому мовні структури кодують та спрямовують розподіл уваги між *фігурою* та *фоном* [2, с. 19]. Застосування понять *фон-фігура* та *фокусування-дефокусування* у когнітивній семантиці зумовлено загальною ідеєю про взаємозв'язок між просторовою орієнтацією, сприйняттям та мовним освоєнням світу.

За допомогою понять *фігура* і *фон* Р. Ленекер описує відносну виділеність компонентів предикації під впливом зовнішніх факторів у процесі комунікації. Умови прагматичної ситуації диктують людині необхідність виділяти ті чи інші елементи повідомлення, наголошуючи їхню більшу значущість [1, с. 13].

Когнітивістська методологія передбачає визначення внутрішньої форми слова: «це щоразу – вихідна точка і подальшого розвитку концепту в самій ментальній дійсності, що дійсно існує в колективній свідомості, і в розвитку гіпотези дослідника, яку він будує з цього приводу» [7, с. 55]. Ю. С. Степанов звертає увагу на те, що за змістом концепту Віра ховається не одностороннє спілкування, а архаїчна модель «колообігу спілкування». Тобто, на думку автора, внутрішньою формою концепту Віра є комунікативна ситуація, в якій ролі мовця та слухача постійно чергуються [7, с. 246]. Дослідник пропонує уявити собі двох учасників дії, двох агенсів або два актанти, «А» і «Б», які вступають у «колообіг спілкування». Коли «носії віри», актант А вірить у актанта Б, він «вручає, дає чи повіряє свою «довіру»». Але цьому акту, на думку Ю. С. Степанова, передує інший акт, яким Б «навіює довіру» актанту А. Цей акт виступає стає ніби її ембріоном віри, і віра актанта А з'являється у відповідь на нього. Акт «навіювання довіри» виникає у відповідь на запит А про можливість відносин з Б. Цей ланцюжок взаємного впливу, на думку дослідника, можна продовжувати дуже довго,

тому що «найперший «запит», що виходить від А, можна уявити собі як реакцію на якийсь, ще слабкіший «фон», що виходить від Б і налаштовує А до подальшого запиту». Таким чином, Ю. С. Степанов розглядає віру як рекурентний процес з амплітудою. «З кожним «кроком» з'являється нова ознака або посилюється колишня ознака, – поки процес не завершиться відчуттям впевненості, яке фіксується концептом Віра» [7, с. 268].

Дослідник зводить модель концепту Віра до «загальноіндоевропейського концепту договору особливого типу, за якого сторони не цілком рівноправні і сильніша змушує слабшу до деяких умов». Відображення подібного уявлення Ю. С. Степанов бачить у стародавніх жрецьких ритуалах, де «той, що просить, зобов'язується зробити щось для бога, а бог у відповідь вселяє в нього довіру, і в того виникає віра». При цьому сама Віра постає, на думку вченого, як незалежна та автономна сутність, яка може бути передана від одного іншому.

Простежуючи етапи розвитку концепту Віра за Люрманом, Ю. С. Степанов звертає увагу на функціонування концепту у перекладах Св. Письма, де з'являються нові семантичні компоненти: особлива цінність і надійність довіри [7, с. 265–279].

На нашу думку, внутрішня форма концепту Віра, проаналізована Ю. С. Степановим, виконує роль когнітивного сценарію, що породжує всі контекстні значення дієслівного предиката. Зміст діалогів, взятих із Національного корпусу російської мови, дає нам підстави для такого висновку. Внутрішня форма – це перший параметр, відповідно до якого проводиться наше дослідження.

Унаслідок проведеного аналізу встановлено, що у діалогічному спілкуванні в рамках християнського дискурсу мовець використовує пропозицію з предикатом *верить* (*верить в Бога*) для того, щоб переконати співрозмовника у своїй вірі, поділитися з ним своєю переконаністю, передати йому сутність, яка фіксується концептом Віра. Психологічний аспект концепту можна визначити як постійний пошук доказів істинності Бога (об'єкта-каузатора). Найбільш репрезентативним, на наш погляд, є проповідницький дискурс, який одночасно зберігає орієнтацію на сакральні тексти та традицію, та «налаштовується відповідно до часу та епохи читання» [6].

Проаналізуємо іллокуцію наступного висловлювання, у якому священник рефлектує над словами звичайної людини: *И действительно, тут он слушает Того, Кто может ему сказать последнее совершенное слово. И Христос ему указывает шесть заповедей, но только последняя из них – из Второзакония. Ни одной заповеди Он не упоминает о поклонении Богу; почему? Потому что так легко и этому юноше, и всем нам сказать: «Я верю в Бога! Я люблю Бога!» – и тут же нарушают те заповеди, которые относятся к человеку... Казалось бы, каждый из нас может*

сказать от сердца, что он в Бога верит и Бога любит – но это не так. Если мы верили бы в Бога, мы не ставили бы под вопрос обстоятельства нашей жизни, мы не упрекали бы Его в том, что все, что с нами случается горького, мучительного – Его ответственность [митрополит Антоний (Блум). Неделя 12-я по Пятидесятнице. Ответ Христа богатому юноше (1990)][4]. Автором цього висловлювання є митрополит Антоній (Блум), який критично аналізує позицію суб'єкта буденного дискурсу, що заявляє «я верю в Бога». Митрополит Антоній виступає своєрідним посередником між людиною та Богом, його оцінка формує зміст християнського дискурсу. Слова митрополита Антонія (Блума) можна витлумачити наступним чином: «якщо ми дорікаємо Богу своїм нещастям, це означає, що ми не віримо в нього по-справжньому, оскільки справжня Віра не потребує доказів». Для нашого дослідження важливо, що в інших контекстах цей сенс – *віра не потребує доказів* – начебто затемнюється, виводиться з фокусу уваги, хоч і не зникає повністю. Ілюстрацію можна визначити в наступному метависловлюванні: Антоній Блум закликає вірити по-справжньому, а справжня віра проявляється у вчинках, а не в словах. Саме у контекстах релігійного дискурсу такі уявлення про Віру затребувані та обговорюються проповідниками.

Проповідник має чіткі цільові установки – збереження та поповнення християнського соціуму. Суворі регламентованість статусно-рольових відносин учасників ситуації спілкування та відкрита маніфестація системи християнських цінностей характерні для проповідницького дискурсу [6]. Проповідницький дискурс поєднує сувору стандартизованість з індивідуально-авторськими настановами проповідника та його свободою у виборі мовних засобів для реалізації дискурсивної мети, що й зумовлює його специфіку поряд з агітаційністю та декларативністю [5]. Проповідь одночасно орієнтується на незмінне сакральне першоджерело і на сучасні норми та уявлення, щоб залишатися зрозумілою слухачеві.

Для проповідницького дискурсу також характерною є присутність Бога як імпліцитного учасника комунікації. Він виступає супер-агентом, який зумовлює полілогічність та унікальність дискурсу [6]. Організація проповіді як жанру визначається концептом Віри [5].

У рамках нашого дослідження особливого значення набувають позиції суб'єкта та об'єкта віри. Суб'єктом віри в рамках проповідницького дискурсу є проповідник, який виступає одночасно представником християнського суспільства, рівним своїм слухачам та наставником, носієм істини. Таким чином, між проповідником та слухачами вибудовуються

особливі ієрархічні стосунки. Проповідник володіє вірою в Бога, яку постулює і перевіряє у процесі проповіді, а також прагне передати цю сутність слухачам.

Як зазначалося, у контекстах різних дискурсів, релігійного і буденного, в семантиці дієслівного предиката виявляється протиріччя. Контексти буденного дискурсу були обрані як матеріал для дослідження, оскільки, на наш погляд, це найбільш репрезентативний тип дискурсу. Контексти взяті з підкорпусу публічного та непублічного Усного мовлення Національного корпусу російської мови.

На відміну від релігійного дискурсу, у рамках буденного дискурсу відсутня суворі регламентація статусів мовця і слухача, дискурсивні правила не передбачають ієрархічності. Суб'єкт звичайного дискурсу – проста людина, обиватель. Характерними жанрами усного непублічного мовлення виступають приватна бесіда та розмова, а усного публічного мовлення – інтерв'ю, розмова і дискусія.

Крім внутрішньої форми концепту, другим, формальним параметром дослідження є семантика іменника, який заповнює валентність об'єкта-каузатора (*верить в кого/во что*). Відповідно до цього параметра всі проаналізовані контексти були поділені на кілька типів. У різних типах контексту позиція об'єкта-каузатора віри заповнюється різними категоріями об'єктів: Бог, особистість (співрозмовник чи третя особа), надприродна сила чи явище, узагальнене поняття, філософські та наукові концепції.

До першого типу буденного контексту ми віднесли вживання *верить в Бога*. У наступному фрагменті буденного дискурсу представлена жінка [Марія Миколаївна К., жін., вчитель], яка розповідає про те, як вона переконує свою правнучку у тому, що треба вірити в Бога. Порівн.: [Мария Николаевна К., жен, учитель] *Что было? Мука. Последнее что помню/ папа говорил/ «Дай/ Бог/ день/ дай/ Бог/ пицу». И сейчас я только верю в Бога. Вот и правнучке своей показываю цветочек/ листочек/ травку всякую/ «Посмотри/ кто так может сделать? Человек так не сделает/ значит/ это Боженька сделал. Надо верить в Бога и только Бог нам поможет»* [Рассказ о жизни в Казахстане (2014)][4]. Мовець наводить докази надприродної сили Бога, ставлячи риторичне запитання та відповідаючи на нього.

Цікавим є контекст, у якому мовець зважає всі «за» і «проти», намагається подолати сумніви, ніби переконує себе у тому, що Бог існує, що він має владу над життям і здійснює на нього позитивний вплив. [Сергей Зайцев, муж, художник] *И с тех пор я и сотрудничаю с ним/ и... и/ наверное... наверное/ верю в Бога. Потому что/ как всякий мыслящий человек/ я не могу не сомневаться/ вот/ но чувствую/ что меня кто-то ведёт/ ведёт и не даёт пропасть/ верю в то/ что это и есть Бог* [Беломорск. Д/ф из серии «Письма из провинции» (2008)][4].

Бог виступає в даному контексті як особистість, як персоніфікація християнської церкви та релігії та як надприродна сила, здатна на самостійну осмислену дію. Дотримуючись запропонованої Ю. С. Степановим моделі віри як рекурентного двостороннього спілкування, ми розглядаємо позицію об'єкта-каузатора віри. У контекстах першого типу в цій позиції знаходиться категорія Бога. Функція об'єкта-каузатора актуалізується у виразах типу *тепер я верю в Бога*, за якими ховається ситуація: раніше суб'єкт не вірив у Бога, потім сталася подія (яка сприймається як дія з боку Бога), в результаті суб'єкт повірив у Бога.

Фразою *я верю в Бога* суб'єкт у рамках буденного дискурсу заявляє про свій актуальний релігійний світогляд, про те, що вважає християнського Бога існуючим і істинним, а свою позицію досить важливою та цінною для себе та співрозмовника. Ілюстрацію висловлювання *верю в Бога* можна визначити так: «я хочу, щоб співрозмовник дізнався про мій релігійний світогляд, я хочу вплинути на позицію останнього». На наш погляд, можна говорити про те, що наявність поняття Бог у позиції об'єкта-каузатора віри призводить до зближення буденного дискурсу з проповідницьким. Однак суб'єкт Віри продовжує відчувати сумніви, а в ситуації спілкування відсутня суворі ієрархія, що є характерною для проповідницького дискурсу.

До другого типу контексту ми віднесли вживання *вірити в особистість*. У межах усного публічного мовлення об'єктом-каузатором віри зазвичай стає видатна, з погляду мовця, особистість, на яку суб'єкт покладає надії. У нашому матеріалі це може бути конкретна людина, узагальнений образ чи спільність людей.

У межах неpubлічного мовлення об'єктом віри у рамках даної пропозиційної структури зазвичай виступає співрозмовник, із яким у мовця близькі відносини: [Антон, муж, студент] *Ну/ надежда-то умирает последней/ ты это помнишь. [Настя, жен, студентка] Ну-ка прекрати! Почему ты в мя... в м... в меня не веришь? [Антон, муж, студент] Понимаешь/ я не верю не то что в тебя/ а я не верю в то/ что можно получить выше тройки. [Настя, жен, студентка] Ну Дашка же мелкая получила. [Антон, муж, студент] Так. Она сдавала в особых условиях [Телефонный разговор студентов о досуге (2009)] [4].*

Можна запропонувати наступне тлумачення висловлювання *Я в тебе верю...*: «Ти здатна здійснити задумане». Ілюстрація висловлювання полягає у тому, щоб висловити підтримку співрозмовнику, сприяти здійсненню бажаної ситуації (пор. з ілюстрацією висловлювання *я верю в Бога*).

Співрозмовники [Настя, жін, студентка] та [Антон, чоловік, студент] обмінюються

репліками: (1) *Почему ты в мя... в м... в меня не веришь?* (2) *я не верю не то что в тебя/ а я не верю в то/ что можно получить выше тройки.*

Ілюстрацію першого питання [Настя, жін, студентка] можна інтерпретувати як вимогу *Ти мусиш у мене вірити!* Це підтверджує відповідь [Антон, чоловік, студент], що містить виправдання, «*я не верю не те что в тебя*» і пояснення «*а я не верю в то/ что можно получить выше тройки*», тобто в майбутньому не може здійснитися ситуація «ти отримаєш четвірку або п'ятірку». Віра суб'єкта затверджується як відповідь на вимогу (запит) об'єкта-каузатора. У цьому діалозі проявляється та сама внутрішня форма концепту, пов'язана з м'ягкостю спілкування, що заснована на постійній перевірці ступеня віри співрозмовника.

Якщо зіставити семантику контекстів буденного та релігійного дискурсів і описати відмінності у когнітивістських термінах, то отримаємо наступне: у проаналізованих буденних контекстах другого типу семантичні ознаки, пов'язані з релігійною складовою концепту Віра і семантичним компонентом істинність, затемнюються, дефокусуються, у фокус уваги, навпаки, потрапляють компоненти змісту: «довіра до співрозмовника (об'єкт-каузатор віри)»; «особливі стосунки із співрозмовником»; «здатність співрозмовника виправдати довіру»; «позитивне ставлення до співрозмовника»; «особлива цінність об'єкта віри для суб'єкта». Іноді у фокус також потрапляє уявлення про винятковість та унікальність співрозмовника (об'єкта-каузатора віри). Моделюється ситуація: мовець покладає на особистість співрозмовника певні надії і переконаний, що його надії здійсняться силами об'єкта віри.

Третій тип буденного контексту у нашій типології – це реалізація пропозиційної структури *кто верит в кого/что*, яка передбачає надприродну силу чи явище як об'єкт віри. Порівн.: [Виктор Тарасов, муж, 60-65, 1944-1949, врач] *Я верю в судьбу. У меня отец умер от туберкулёза* [4]. Тут на перший когнітивний план виходять наступні сенси: «впевненість у існуванні Долі (об'єкт-каузатор)», що означає: те, що з нами відбувається, задалегідь зумовлено і невблаганно; «впевненість у тому, що Долю не можна змінити (істинність об'єкта)»; у мовця є докази цього, тобто «здатність об'єкта виправдати надії»; «особлива влада Долі (об'єкта віри) над життям суб'єкта». Отже, у цьому контексті відбивається концептуалізація: «мовець переконаний, що є надприродна сила (Доля), яка має владу над його життям, дію її не можна скасувати».

Четвертий тип контексту дієслівного предикату *верит* передбачає у якості об'єкта-каузатора узагальнену категорію або поняття. Пор.: [Оганов Артем Ромаевич, муж, химик] *Даже для небольшой структуры вам потребуется порядка тысячи лет/ чтобы перебрать все эти варианты. И это число разных вариантов растёт экспоненциально/ с увеличением числа атомов в*

элементарной ячейке. И даже для небольших систем/ скажем с тридцатью атомами в периодическом этом ящике/ вам потребуется больше/ чем возраст Вселенной/ чтобы это перебрать на самом лучшем компьютере/ который есть сегодня. Я верю в прогресс компьютерной техники/ но я не верю/ что когда-нибудь во время жизни/ моё/ или моих праправнуков мы сможем на компьютерах в десять в тридцать первой раз быстрее решать/ иметь такие компьютеры/ которые настольно более быстрые. Итак/ нужно избобрести какой-то другой способ/ который бы не перебирал все возможности/ а каким-то образом напрямую шёл к правильному решению. Мы такой способ нашли/ используя эволюционный подход. Эволюционные алгоритмы/ вообще говоря/ применяются очень широко в науке и технологиях различных/ например/ самолёты/ автомобили/ корабли/ дизайн их осуществляется очень часто с помощью эволюционных алгоритмов [Артем Оганов. «Запрещенная химия», или как школьные двоечники оказались правы (2015)] [4].

У контексті йдеться про «впевненість у кращому майбутньому (істинність об'єкта-каузатора)»; «можливість об'єкта-каузатора виправдати надії»; «позитивне ставлення до об'єкта». Бачимо, що когнітивні ознаки «особлива влада об'єкта над життям суб'єкта», «довіра до об'єкта віри», «особисте ставлення до нього» затемнюються, потрапляють у фон. Дієслово моделює ситуацію: «Мовець позитивно ставиться до явища, упевнений у його істинності і в тому, що воно виправдає його надії».

У ролі об'єкта-каузатора віри може бути також певна філософська концепція чи наукова теорія. Наприклад: [Георгий Старостин, муж, 34, 1976, лінгвіст] *То есть он не говорил/ что вот мы... никогда/ что мы доказали существование праязыка человечества/ что все люди/ несомненно/ говорили на одном языке и так далее. Вот. Во многом это до сих пор остаётся вопросом веры. Вот если вы/ там/ спросите меня/ верю ли я в существование единого праязыка/ там/ языка Адама и Евы/ скажу – да/ наверное/ верю/ но это не имеет никакого отношения к тому/ о чём я сегодня рассказывал/ на самом деле.* [Борис Долгин, муж, 39, 1971, культуролог] *Спасибо.* [Владимир (химик), муж, химик] *Вот фактически к последнему вопросу. Владимир* [Георгий Старостин. Как создается единая классификация языков мира. Лекции Полит.ру (2010)] [4].

Об'єктом віри виступає наукова концепція існування єдиної прамови. Мовцем є один із авторів цієї концепції. Він рефлектує над нею і оголошує її об'єктом віри, постулюючи цим її недоказовість і, мабуть, недостатню

достовірність. Водночас мовець заявляє, що вважає об'єкт віри істинним, незважаючи на його недоказовість. Об'єкт Віри постає як щось принципово недоведене і як щось, що не вимагає доказів за своєю природою. Цей контекст також оголює сутність віри як рекурентного процесу, демонструючи когнітивні зусилля суб'єкта віри щодо верифікації об'єкта-каузатора.

Висновки

1. Унаслідок проведеного аналізу ми дійшли висновку, що внутрішня форма концепту Віра виконує роль когнітивного сценарію, який індукує сучасні контекстні значення дієслівного предиката. Когнітивно-дискурсивний аналіз контекстів підтверджує ідею Ю. С. Степанова про Віру як рекурентний процес і виявляє градуальну сутність Віри: є справжня Віра, яка не вимагає доказів і не породжує закидів, а є інша, начебто менша міра прояву Віри. Таким чином, концепт Віра можна реконструювати як постійний розумовий процес, змістом якого є рух від «слабкої» Віри до «справжньої» Віри за допомогою взаємних перевірок об'єкта та суб'єкта Віри. Справжня Віра є вершиною і кінцевою точкою цього процесу.

Предметом нашої уваги стали змістовні відмінності між контекстами релігійного дискурсу (*верю в Бога*) та буденного (*я верю в тебе/ прогресс компьютерной техники*). Віра в Бога характеризується як справжня, передбачає повну довіру до Бога та впевненість у ньому без доказів та сумнівів, а також прагнення передати цю Віру іншим. У контекстах буденного дискурсу, навпаки, *віра у співрозмовника* моделюється як та, що заснована на деяких об'єктивних даних та підлягає верифікації. В рамках буденного дискурсу об'єкт Віри може не пройти закладену в когнітивному сценарії перевірку на істинність і породити відсутність віри. У рамках релігійного дискурсу відсутність віри виступає початковою точкою шляху та точкою на шкалі Віри.

2. На підставі аналізу експліковано когнітивні ознаки, в яких, на наш погляд, втілено гештальт-сценарій релігійного концептуального простору Віри: це, по-перше, наявність позицій людини (суб'єкта) та Бога (об'єкта-каузатора); по-друге, специфічна комунікативна ситуація релігійного дискурсу: на рівні реальної комунікації посередником між людиною та Богом виступає священик; на рівні реконструйованої ментальної комунікації людина звертається до Бога; по-третє, експліковано смисли «впевненість суб'єкта в існуванні Бога (об'єкт-каузатор)»; «впевненість у істинності об'єкта (Бога)»; «затвердження релігійних поглядів суб'єкта Віри»; «християнський світогляд»; «особливі відносини з об'єктом»; «цінність цих відносин та об'єкта віри»; «особлива влада об'єкта над життям суб'єкта»; «довіра до об'єкта віри»; «здатність об'єкта віри виправдати надії суб'єкта».

3. У контекстах буденного дискурсу було диференційовано кілька значень дієслівного

предикату, які виникають під впливом, по-перше, іншої комунікативної ситуації (людина – людина), по-друге, семантики широкого контексту, в якому відображаються результати конструювання інших відносин між мовцем та об'єктом-каузатором віри. Об'єктом-каузатором віри виступає: особистість (співрозмовник, третя сторона, божественна сутність), чужі слова, надприродні сили, узагальнені явища дійсності, філософські та наукові концепції. У всіх випадках суб'єкт рефлектує над власним світоглядом і постулює своє дійсне ставлення до об'єкта.

4. Використання термінів *гештальт*, *фон-фігура*, *фокусування-дефокусування* дало змогу зіставити семантику дієслівного предиката у контекстах релігійного та буденного дискурсів, а також простежити розподіл уваги в семантико-синтаксичній організації різних контекстів та гру когнітивного фокусу на концептуальному рівні (гештальт-сценарій). Фокусування уваги співрозмовника на затребуваних у ході релігійної/буденної комунікації сенсах, а також затемнення фонових ознак забезпечує полісемію дієслівного предиката *верить*.

Список використаної літератури

1. Болдырев Н. Н. Когнитивная семантика глагола : сб. ст. Москва–Берлин: Директ-Медиа, 2016. 222 с.
2. Ирисханова О. К. Игры фокуса в языке. Семантика, синтаксис и прагматика дефокусирования. Москва: Языки славянской культуры, 2014. 320 с.
3. Краткий словарь когнитивных терминов / Е. С. Кубрякова, В. З. Демьянков, Ю. Г. Панкрац, Л. Г. Лузина; под ред. Е. С. Кубряковой. Москва. МГУ им. Ломоносова, 1997. 245 с.
4. Национальный корпус русского языка [в:] электронный ресурс: <http://ruscorpora.ru/search-main.html>
5. Петришина О. Дискурсні параметри сучасної української проповіді // Наукові записки Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія : Філологічні науки. 2019. Вип. 175. С. 337-342. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzs_2019_175_69.
6. Сахарова Е. Е. Прагмалингвистические особенности проповеднического дискурса (на материале русского и немецкого языка) автореферат дис. на соискание уч. степени канд. фил. наук.: 10.02.19. Ростов на Дону. 2014. 22 с.
7. Степанов Ю. С. Константы. Словарь русской культуры. Опыт исследования. Москва: Языки русской культуры, 1997. 824 с.
8. Чернцова Е. В. Дискурсивное варьирование когнитивной семантики слова: опыт интегрального исследования (на материале глагольных предикатов казаться, показаться, девербатива кажимость, перенезы кажется): монография. Харьков: ХНУ им. В. Н. Каразина, 2019. 428 с.
9. Чернцова Е. В. Лингвокогнитивная модель полисемии слов с семантикой когнитивной деятельности человека // *Slavia Centralis*. Vol. 14 № 1. 2021. С. 121–135.
10. Чернцова Е. В. Метакогнитивная репрезентация концептуальной области «кажимости» (на материале семантики глагольных предикатов казаться, показаться) // *Studia Rossica Posnaniensia*. 2019. Т. XLIV, № 1. Poznań: Wydawnictwo Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, с. 277–288. DOI: 10.14746/strp.2019.44.1.26
11. Чернцова Е., Педченко Л. Проблема полисемии в когнитивно-дискурсивной лингвистической парадигме (на материале контекстов художественного дискурса глагольных предикатов «чудиться, почудиться») // *Slavia Orientalis*. Tom LXXI. № 2. 2022. С. 367–383.

Надійшла до редакції 21 квітня 2023 р.

Прийнята до друку 19 травня 2023 р.

References

1. Boldyrev N. N. (2016) Cognitive semantics of the verb. Moscow–Berlin : Direct-Media, 222 p.
2. Iriskhanova O. K. (2014) Focus games in language. Semantics, Syntax and Pragmatics of Defocusing. Moskva Languages of Slavic Culture. 320 p.
3. Kubryakova E. S., Demyankov V. Z., Pankrats Y. G., Luzina L. G., (ed.) E. S. Kubryakova (1997) Brief Dictionary of Cognitive Terms. M. MGU im. Lomonosov. 245 p.
4. National Corpus of the Russian Language [in:] electronic resource: Ошибка! Недопустимый объект гиперссылки.
5. Petrishina O. (2019) Discourse parameters of modern Ukrainian sermon // Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University. Series: Pedagogical Sciences. Series: Philological sciences. №. 175. P. 337–342.
6. Sakharova E. E. (2014) Pragmalinguistic features of the preaching discourse (based on the Russian and German languages). Dissertation abstract for the degree of candidate of philological sciences. Rostov on Don. 22 p.

7. Stepanov Y. S. (1997) Constants. Dictionary of Russian culture. Research experience. Moscow: Languages of Russian culture. 824 p.
8. Cherntsova E. V. (2019) Discourse variation of word cognitive semantics: the experience of integral research (based on verbal predicates казаться, показаться, deverbative кажимость, parenthesis кажется). Monograph. Kharkiv: V. N. Karazin University, 2019. 428 p.
9. Cherntsova E. V. (2021) Linguo-cognitive model of polysemy of words with the semantics of human cognitive activity // Slavia Centralis. Vol. 14 No. 1. P. 121–135.
10. Cherntsova E. V. (2019) Metacognitive representation of the conceptual area of “appearance” (based on the semantics of the verbal predicates казаться, показаться). // Studia Rossica Posnaniensia. V. XLIV, № 1. Poznan: Adam Mickiewicz University Press, P. 277–288. DOI: 10.14746/strp.2019.44.1.26
11. Cherntsova E., Pedchenko L. (2022) The problem of polysemy in the cognitive-discursive linguistic paradigm (based on the contexts of the fictional discourse of verbal predicates чудиться, почудиться) // Slavia Orientalis. Tom LXXI. Nr 2. 2022. P. 367–383.

Submitted April 21, 2023.

Accepted May 19, 2023.

Oleksandra Povietkina, Doctoral student, Slavic Philology Department, School of Philology, V.N. Karazin Kharkiv National University; (Maidan Svobody, 4, Kharkiv, 61022); e-mail: povietkina@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0002-1289-3964>

Cognitive semantics and polysemy of the verb predicate верить (on the material of religious and common discourse contexts)

This article is devoted to the study of the polysemy of the verb predicate *верить* in the cognitive-discursive methodology. The relevance of the research is due to the irrelevance of the traditional approach, the impossibility of describing the mechanisms of the development of word meanings as metaphorical, metonymic, or functional transference, as well as the need to understand and explain the contradictions in the semantics of the verbal predicate that arise in the contexts of various discourses.

As a result of the analysis, a system of parameters was determined, which constitutes a single analytical apparatus of the cognitive-discursive methodology. On the basis of the analysis, we explicated cognitive features, which in our opinion, embodies the gestalt script of the religious conceptual space of Faith, determined the internal form of the concept of Faith, which acts as a cognitive script and induces all the contextual meanings of the verb predicate *верить*; compiled typology of the contexts of usage of the verb and differentiated several of its meanings.

The subject of our attention was the meaningful difference between the contexts of religious discourse (*я верю в бога*) and common (*я верю в тебя/ прогресс компьютерной техники*). The use of terms *gestalt*, *background-figure*, *focusing-defocusing* made it possible to compare the semantics of the verbal predicate in the contexts of religious and common discourses, as well as to trace the distribution of attention in the semantic-syntactic organization of different contexts and the game of cognitive focus at the conceptual level (*gestalt scenario*). Focusing the interlocutor's attention on the meanings required in the course of religious/common communication, as well as obscuring the background meanings ensures the polysemy of the verb predicate *верить*.

Key words: cognitive semantics, polysemy, internal form, Faith, gestalt-script, background, figure

---